

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

СЕМАНТИЧНА ДЕРИВАЦІЯ ЛЕКСИКИ В ТИПОЛОГІЧНОМУ ВИСВІТЛЕННІ

Колективна монографія

ІСТОРІЯ ТА СЬОГОДЕННЯ
ФІЛОЛОГІЧНОЇ НАУКИ
Том 1

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
РІВНЕ 2018

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

СЕМАНТИЧНА ДЕРИВАЦІЯ ЛЕКСИКИ В ТИПОЛОГІЧНОМУ ВИСВІТЛЕННІ

Колективна монографія

ІСТОРІЯ ТА СЬОГОДЕННЯ
ФІЛОЛОГІЧНОЇ НАУКИ
Том 1

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
РІВНЕ 2018

УДК 81'373-115

ББК 81.2-3

С 30

Рецензенти:

- Леміш Н.Є.** доктор філологічних наук, професор
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова (м. Київ)
- Славова Л.Л.** доктор філологічних наук, професор
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка (м. Київ)

Рекомендовано до друку вченою радою
Рівненського державного гуманітарного університету
(*протокол № 5 від 31 травня 2018 р.*)

Колектив авторів:

Деменчук О.В. (головний редактор), Аладько Д.О., Білоусова Т.П., Калініченко М.М.,
Кінашук А.В., Константінова О.В., Косолапов В.І., Кучма Т.В., Михайлова Є.В.,
Мізін К.І., Орел І.І., Павлова О.І., Павловська Л.О., Потапчук С.С., Тарасюк Н.Ю.,
Тропіна Н.П.

Семантична деривація лексики в типологічному висвітленні:

С 30 колективна монографія / кол. авт. ; голов. ред. О.В. Деменчук. – Рівне : РДГУ,
2018. – 212 с. – (Історія та сьогодення філологічної науки ; т. 1).

Lexical semantic derivation in typological perspective: collective
work / auth. ; O.V. Demenchuk (Ed.). – Rivne : RSUH, 2018. – 212 p. – (History
and Contemporaneity of Philological Science ; v. 1).

У колективній монографії представлено розвідки, присвячені дослідженню семантичної деривації лексики в типологічному висвітленні. На матеріалі різноструктурних мов (англійська, німецька, французька, чеська, польська, болгарська, українська, російська, турецька) розглянуто низку актуальних питань теорії семантичної деривації: моделі семантичної деривації, механізми і стратегії семантичних змін, типи вторинної номінації, процеси граматикизації, транспозиції, транстермінологізації.

The collective work focuses on the study of lexical semantic derivation from a typological perspective. Based on the languages of different structures (English, German, French, Czech, Polish, Bulgarian, Ukrainian, Russian, Turkish), the paper deals with the topical issues of semantic derivation theory: semantic derivation models, strategies and mechanisms of semantic shifts, types of secondary designation, processes of grammaticalization, transposition, and transterminologization.

УДК 81'373-115

ББК 81.2-3

© Автори публікацій, 2018

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2018

ЗМІСТ

**ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ
ТЕОРІЇ СЕМАНТИЧНОЇ ДЕРИВАЦІЇ**

Деменчук О.В. ТИПОЛОГІЯ МОДЕЛЕЙ СЕМАНТИЧНОЇ ДЕРИВАЦІЇ ЛЕКСИКИ	6
Мізінь К.І. ТИПОЛОГІЯ АСОЦІАТИВНИХ МОДЕЛЕЙ УСТАЛЕНИХ ПОРІВНЯНЬ	30
Тропина Н.П. СЕМАНТИЧЕСКАЯ ДЕРИВАЦИЯ КАК СПОСОБ ПОПОЛНЕНИЯ СЛОВАРЯ И ЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ КОНЦЕПТ	48

**СЕМАНТИЧНА ДЕРИВАЦІЯ ЛЕКСИКИ
В СПОРІДНЕНИХ ТА НЕСПОРІДНЕНИХ МОВАХ**

Аладько Д.О. МЕТАФОРИЧНІ МОДЕЛІ СЕМАНТИЧНОЇ ДИНАМІКИ НОМІНАЦІЙ АРТЕФАКТІВ (НА ПРИКЛАДІ НАЗВ ПОСУДУ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ)	61
Кінащук А.В. СЕМАНТИЧНА ДЕРИВАЦІЯ ІРРАЦІОНАЛЬНОЇ ЛЕКСИКИ В УКРАЇНСЬКІЙ, АНГЛІЙСЬКІЙ ТА НІМЕЦЬКІЙ МОВАХ	73
Кучма Т.В. НОМІНАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО СТАТУСУ ЛЮДИНИ ЯК ЗНАКИ ПЕРВИННОГО І ВТОРИННОГО СЕМІОЗИСУ В УКРАЇНСЬКІЙ, ПОЛЬСЬКІЙ ТА НІМЕЦЬКІЙ МОВАХ	88
Павлова О.І. СЕМАНТИЧНИЙ СПОСІБ ТЕРМІНОТВОРЕННЯ В МУЗИЧНІЙ ТЕРМІНОСИСТЕМІ АНГЛІЙСЬКОЇ, ФРАНЦУЗЬКОЇ, РОСІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ	100
Павловська Л.О. ПОБАЖАННЯ ЯК ЗНАКИ ВТОРИННОЇ НОМІНАЦІЇ У РІЗНОСТРУКТУРНИХ МОВАХ	112
Потапчук С.С. КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ МОРАЛЬНОЇ ЧИСТОТИ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ	122

**СЕМАНТИЧНА ДЕРИВАЦІЯ
ЛЕКСИКИ В МОВАХ РІЗНИХ ТИПІВ**

Белоусова Т.П. ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКАЯ УНИВЕРБАЦИЯ: ОТ ФРАЗЕОЛОГИЗМА К СЛОВУ	131
Константинова О.В. СЕМАНТИЧНА ДЕРИВАЦІЯ У ПРОЦЕСАХ СЕМАНТИЧНОЇ МІГРАЦІЇ АНГЛІЙСЬКИХ ТЕРМІНІВ ОПОДАТКУВАННЯ	152

Косолапов В.И. СЕМАНТИКА НАИМЕНОВАНИЙ ДОЛЛАРА В АМЕРИКАНСКОМ СЛЕНГЕ	164
Михайлова Є.В. СЕМАНТИЧНА ТРАНСПОЗИЦІЯ ЯК ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ЯВИЩЕ В ГРАМАТИЧНІЙ СИСТЕМІ ТУРЕЦЬКОЇ МОВИ	172
Орел І.І. ОБРАЗНА ОСНОВА СЕМАНТИЧНОЇ ДЕРИВАЦІЇ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ	179
Тарасюк Н.Ю. КОНЦЕПТУАЛЬНА ГРАМАТИКАЛІЗАЦІЯ ЛЕКСИЧНОГО ЗНАЧЕННЯ У СЛОВОТВОРЧІЙ ПАРАДИГМІ ФРАНЦУЗЬКОГО АД'ЄКТИВА	190
СЕМАНТИЧНА ДЕРИВАЦІЯ У ПРОСТОРІ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ	
Калініченко М.М. ВІЛЬЯМ БЛЕЙК ТА МОВНА РЕВОЛЮЦІЯ БРИТАНСЬКОГО РОМАНТИЗМУ (ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ)	199

Константинова О.В.

кандидат філологічних наук, доцент

Рівненський державний гуманітарний університет

СЕМАНТИЧНА ДЕРИВАЦІЯ У ПРОЦЕСАХ СЕМАНТИЧНОЇ МІГРАЦІЇ АНГЛІЙСЬКИХ ТЕРМІНІВ ОПОДАТКУВАННЯ

1. Вступ

Вивчення семантичних змін, яких зазнає мова в процесі функціонування, було би неповним без урахування результатів семантичного термінотворення, оскільки спеціалізована лексика сьогодні є невід'ємним компонентом динаміки лексику сучасних розвинених мов. Терміни на сучасному етапі лінгвістичної науки розглядаються як один із способів організації, збереження і трансляції різноманітних знань і інформації, закладеної в колективній людській пам'яті; терміни є найменуваннями особливого роду, оскільки за їх участі здійснюється процес пізнання. Тому вони вважаються найбільш інформативними одиницями мови на лексичному рівні, які є значущим компонентом культурної компетенції сучасної освіченої людини і водночас найактивніше зазнають функціональної переорієнтації.

Сучасні лінгвістичні дослідження, присвячені семантичним змінам у лексиці мов для спеціальних цілей (LSP), розглядають такі зміни у зв'язку з потужними і безперервними процесами термінологізації одиниць загальнолітературної мови (LGP), детермінологізації спеціальної лексики і транстермінологізації одиниць LSP, які (процеси) є показниками не лише динамічності та системності термінології, але і взаємодії спеціальної і загальноновживаної лексики, завдяки яким відбувається розширення і збагачення словникового складу мови. Цим проблемам присвячено численні праці на матеріалі різних терміносистем та мов [Куц 2010; Ляхова 2011; Багіян 2014; Вус 2016; Краснопольська 2016 та ін.].

Мета статті – проаналізувати процеси семантичної деривації, які відбуваються в рамках термінологізації, детермінологізації та транстермінологізації вузькофахової термінології оподаткування сучасної англійської мови.

Мета дослідження зумовлює необхідність розв'язання таких завдань:

- висвітлити особливості термінологічної номінації у порівнянні із загальномовною;
- розкрити механізми семантичної деривації у процесах термінологізації і детермінологізації англійських податкових термінів;
- схарактеризувати особливості семантичної деривації у процесі транстермінологізації англійських термінів оподаткування.

2. Термінологічна номінація.

Через різні наукові підходи до визначення поняття “термін” вважаємо за необхідне окреслити різницю між словом – одиницею LGP і терміном – одиницею LSP. Ми розділяємо точку зору тих лінгвістів, які визнають первинність системи термінів і вторинність її елементів, що потребує методологічно коректного визначення цих основних понять термінознавства від терміносистеми (термінології) до терміна, а не навпаки. Отже, терміносистема розглядається нами як чітко окреслена система ієрархічно взаємопов'язаних понять певної спеціальної / професійної галузі у відповідності до концептуального апарата цієї галузі; динамічне утворення, структура якого в цілому відбиває реальні зв'язки і відношення між об'єктами цієї сфери людської діяльності. Термінологія – система знаків цієї спеціальної галузі діяльності, що обслуговує її комунікативні потреби і є в цілому ізоморфною системою її понять. Спеціальна лексика – це засіб набуття, зберігання і репродукування спеціальної інформації, звідси *термін* – це слово (словосполучення) спеціальної сфери пізнання, яке, точно відображаючи результати досвіду і практичної діяльності людини, фіксує професійно-наукові знання про властивості об'єкту, що термінується, через дефініцію розкриває його суттєві ознаки і виражає спеціальне поняття у системі понять певної спеціальної сфери [Авербух 1986; Володина 1996].

Беззаперечним є той факт, що процес найменування у сфері спеціальних понять – термінологічна номінація – в своїй основі є різновидом загальномовної номінації, що відбувається згідно тих самих основних принципів. Але у зв'язку зі специфікою професійної комунікації термінологічна номінація має певні особливості.

Насамперед, LGP, відбиваючи результати емпіричного пізнання, створює так звану мовну картину світу, “яка складається як відповідь на, головним чином, практичні потреби людини, як необхідна когнітивна основа її адаптації до світу” [Маслова 2001: 68]; численні LSP беруть участь у створенні наукової картини світу, адже терміни в складі термінологій вважають експлікаторами наукового мислення, теоретичного пізнання. У випадку мовної картини світу йдеться про стихійно сформовані знання й уявлення і фіксацію в знаках лише на рівні окремих прикладів, які підкреслюють різницю між мовами, у випадку наукової картини світу – про точний опис явищ і процесів оточуючого світу і досить високу ступінь фіксованості в знаках. Реальна дійсність як об’єкт наукового (теоретичного) осмислення не вивчається за відображенням її в тій чи іншій мові; з цієї точки зору реальна дійсність є первинною по відношенню до мовної картини світу, яка грає допоміжну роль у створенні наукової картини світу. Два спільних фундаментальних атрибута мовної і наукової картин світу – класифікаційність і системність забезпечують їхню взаємообумовленість і взаємозалежність, а також відсутність різкої межі між двома системами. Водночас ці атрибути є джерелом когнітивних розходжень між ними: “мовна картина світу менш об’єктивна, ніж наукова; мовна картина світу – ідіоетнічна, наукова – універсальна; мовна картина світу плюралістичніша за наукову, в якій більшою мірою представлена тенденція до монізму” [Даниленко 1997].

Інша особливість термінологічної номінації – більш важлива роль суб’єкта номінації в здійсненні як самого процесу найменування, так і у виборі відповідного мовного знака з подальшою регуляцією його вживання у спеціальній сфері. Термінотворення – система моделювання вторинних одиниць номінації, характерною рисою якої є не випадковий характер номінативної діяльності, що зумовлено системністю терміна та необхідністю реалізації його дефінітивної функції.

З цим пов’язана ще одна риса термінологічної номінації. Вважається, що семантичне термінотворення на відміну від семантичної деривації слів LGP є переважно результатом не тривалого, діакронного розщеплення значень, а швидкого, і часто одномоментного, переноса назви на спеціальне поняття, тобто синхронним мовним явищем [Фомина 2006: 52].

3. Термінологізація і детермінологізація.

Як відомо, з одного боку семантика терміна залежить від системи понять відповідної спеціальної галузі, а з іншого – від мовного матеріалу, що слугує його зовнішньою формою. Взаємодія і взаємообмін термінології і загальноновживаної лексики у процесі створенні нових найменувань здебільшого відбувається завдяки протилежним процесам семантичної міграції лексики – термінологізації і детермінологізації.

Термінологізація – це переосмислення слів LGP для утворення нового терміна, а детермінологізація, відповідно, втрата терміном тих семантичних компонентів, які забезпечували його входження до спеціалізованої терміносистеми і функціонування у LSP, та утворення нових загальнономовних значень.

Термінологізація відбувається завдяки семантичним механізмам звуження, конкретизації значення вихідної лексеми, а також метафоризації і метонімізації. В основі метафоризації загальноновживаного слова англійської мови, яке стає фінансовим терміном / терміном оподаткування, лежить 1) функціональний перенос, 2) подібність до характеристик фізичних об'єктів, 3) аналогія з антропоморфними характеристиками. Метафора в широкому розумінні визнається універсальним когнітивним типом освоєння і розуміння людиною оточуючої дійсності. Структуруючи концептуальну систему, вона визначає уявлення людини про оточуючий світ і задає аналогії між системами понять окремих концептуальних областей. Метафора як спосіб концептуалізації навіть не усвідомлюється носіями мови. Вона створюється на основі образного мислення як органічна єдність чуттєвих і раціонально-абстрактних форм пізнання.

У процесі метафоризації на рівні монологічних одиниць досліджуваної термінології спостерігається збереження диференційних ознак двох понять (слова і терміна) і виникнення додаткової семи у терміна, яке і призводить до звуження, конкретизації значення відповідної лексеми у складі терміносистеми: *avoid* “триматися осторонь, уникати” → “уникати оподаткування (законним шляхом)”; *boot* “перевага, прибуток (істор.)” → “отримані готівка або майно, не включені у визначення неоподатковуваного обміну майна, через що операція, яка б до цього вважалася неоподатковуваною, стає частково або повністю оподатковуваною”; *dispensation* “звільнення від дотримання якихось вимог, правил” →

“офіційне звільнення від податкового зобов’язання”; *hardship* “труднощі, неприємності, тяготи” → “ситуація, коли високі податки загрожують матеріальному стану платника податків”; *garage* “ставити в гараж” → “переводити операції в інший фінансовий центр для зменшення податкового тягаря”.

На рівні полілексемних одиниць спостерігаємо, що термінологізації за допомогою функціонального переносу зазнає один із компонентів, і зазвичай такі терміни демонструють експресивну вмотивованість, залежність від конотацій слова-основи. Образність є потужним джерелом вторинної термінологічної номінації, часто за мовною формою терміна можна “реконструювати” асоціативний ланцюжок людської думки, а подекуди й відповідну емоційність, експресію (позитивну або негативну), що слугували ономасіологічною ознакою термінологічного найменування, наприклад:

- *trap* – *пастка* → *poverty trap* – *пастка бідності* “ситуація, коли особа з низьким рівнем доходів не зацікавлена працювати більше, оскільки це може негативно вплинути на доходи, напр., зменшити державну допомогу для малозабезпечених”;

- *water’s edge* “вододіл” → *water’s edge concept* “правило, що діє в деяких штатах США, за яким багатонаціональні компанії платять податки лише у відношенні до прибутків та інших доходів, отриманих у цих штатах”;

- *claw* “дерти кігтями” → “жадібно хапати, загрибати (гроші)” → *claw-back, clawback* – *повернення коштів* “вилучення податковими органами коштів, що залишилися у платника податків завдяки певним пільгам (через зміну статусу платника або дії, що позбавили його пільг)”;

- *washing* прання” → *bond washing* “законний спосіб ухилення від податків, коли цінні папери продають до сплати дивідендів і процентів за ними, а потім купують їх після такої сплати; різниця в ціні паперів оподатковується як приріст капіталу за більш низькими ставками, ніж дивіденди”.

У наступному прикладі обидва компонента термінологічної одиниці зазнають метафоричного переосмислення: *golden* “золотий”, *handshake* “рукостискання” → *golden handshake* “грошова компенсація робітнику компанії у випадку звільнення, що її сплачують за ініціативою керівництва; зазвичай оподатковується за нижчими ставками”.

Як видно із наведених прикладів, метафорична образність, експресивність, що була базою найменування, у семантиці терміна зазвичай відходить на задній план, у термінології на перший план висувається відповідність поняття, позначуваного терміном, концептуально-логічній схемі, тому що термін одиниця функціональна, і основна його функція – бути знаком спеціального, чітко окресленого дефініцією поняття у терміносистемі. Образність слугує “семантичним фоном” терміна, який не обов’язково збігається з конотаціями загальнонаціонального слова; негативну / позитивну оцінку мають не слова-терміни, а позначувані позалінгвальні реалії.

Метонімія – одна з базових характеристик когніції; як і метафора, вона є типом категоризації світу в процесі пізнання. Метонімічний перенос, на відміну від метафоричного, відбувається в межах однієї концептуальної області [Lakoff 1987: 77-89], через що на вербальному рівні назви на позначення нових явищ і предметів виникають на основі переносу імені з одного об’єкта на інший, які асоціюються за часовою і просторовою суміжністю, включеністю в одну ситуацію, тощо.

Базою створення метонімічних термінів англійської термінології оподаткування є відношення “частина – ціле”, “об’єкт дії – діяч”, “вмістище – вміст”, “дія – результат”, “дія – засіб здійснення”, “об’єкт – дія”, “подія – документ, що її фіксує” тощо. Наприклад: *bracket* “рубрика, категорія” → “група платників податку згідно доходу”; *repairs* “ремонт” → “витрати на поточний ремонт основних засобів”; *royalty* “королівське право, дароване сувереном (*зараз особл. на розробку надр*)” → “плата за користування таким правом”;

Окрему групу складають так звані “ономасійні терміни”, що їх деякі термінологи вважають такими, які за семантичними ознаками точності й однозначності наближаються до ідеальних термінів [Ткачева 1987: 62], – власні імена, які є номінацією окремих предметів у науці та техніці. Вони семантично вмотивовані, оскільки їхня мовна оболонка вказує на автора ідеї та не мають синонімії; завдяки оніму-означенню лексеми LGR у такому термінологічному сполученні отримують вузьку спеціалізацію значення. В англомовній фінансовій термінології кількість таких термінів незначна: *Laffer curve* – *крива Леффера* “крива, що характеризує співвідношення між ставками оподаткування та величиною податкових надходжень у бюджет”; *Keogh plan* – *пенсійна схема Кіоу* “схема відрахувань частини прибутку на спеціальний рахунок, переважно особами, які

працюють на себе”; *Crown loan* – “позика багатій особи бідному родичу для інвестування і отримання доходу на різниці у ставках податку (вперше використана промисловиком Г. Крауном)”; *Duke of Westminster doctrine* – *Вестмінстерська доктрина* BrE “концепція, заснована на прецедентному праві, згідно якої платника податків не можна примушувати платити більше податків, якщо йому вдається легально платити менше”.

Вищенаведені приклади семантичної деривації, що призводять до термінологізації одиниць LGP та сприяють розвитку загальнономовної полісемії, не охоплюють усіх можливих наслідків подібних семантичних процесів. Семантична деривація залишається потужним засобом диференціації спеціалізованого знання і в межах термінології, завдяки чому розвивається полісемія всередині LSP, власне термінологічна полісемія. Наприклад: *excise* – *акциз* → *the Excise* BrE – *Управління акцизів*; *revenue* “надходження, податкові збори” → *the Revenue* BrE – *Управління податкових зборів*, *treasury* “казна, надходження” → *the Treasury* AmE – *Державне Казначейство (Міністерство фінансів) США*; *trust* “власність, якою розпоряджаються за довіреністю” → *trust* “організація, створена за трастовим договором, яка розподіляє прибуток серед бенефіціантів”; *benefit* “перевага або прибуток від чогось” → “грошова допомога нужденним, пільга”. Інтралінгвальні чинники є визначальними для виникнення полісемії навіть у чітко окресленій і вузькій термінологічній системі, тому твердження про відсутність полісемії терміна в межах терміносистеми видається сумнівним. Розвиток знання призводить до поступового переосмислення елементів термінології, що відбивається у їхній семантичній структурі.

Науково-технічний прогрес, подальша спеціалізація праці і розповсюдження знань з іншого боку зумовлюють процес входження термінів до LGP, тобто процес детермінологізації. Термін у загальнолітературному оточенні втрачає властивості системної одиниці, до LGP потрапляють здебільшого лексеми, які здолали професійну обмеженість і використовуються лише для констатації того чи іншого факту спеціалізованої діяльності або реєстрації певного соціально усвідомленого феномена за допомогою засобів номінації [Авербух 2011]; тому зазвичай терміни, що функціонують у LGP – це однослівні одиниці з широкою семантикою. Втрата терміном системності і розширення значення – основні ознаки детермінологізації, достатньо порівняти дефініції деяких одиниць у

загальномовних словниках і спеціалізованих глосаріях: *export duty* “a tax on goods being sent out of a country” [CDO] vs “a tax levied on exports of basic commodities entering into world trade, such as rubber, copper, palm oil, sisal, tea, cocoa and coffee” [GTT]; *levy* “an amount of money, such as a tax, that you have to pay to a government or organization” [CDO] vs “a levy is a legal seizure of your property to satisfy a tax debt. Levies are different from liens. A lien is a claim used as security for the tax debt, while a levy actually takes the property to satisfy the tax debt” [IRS].

Перетворення семантичної структури слова при детермінологізації відбувається також через накопичення нових сем і розвиток переносного значення – його метафоризацію або метонімізацію – під час функціонування одиниці у LGR, такі значення фіксуються в словниках як похідні від детермінологізованих одиниць із широкою семантикою, наприклад: *to tax* “to need someone to make a lot of effort, either physical or mental”: *He only has to read a short report – it shouldn't tax him too much*; *budget* “very cheap”: *a budget hotel*; *overtax* “to make people, a system, a machine, etc. do more than they can do”: *Filling so many jobs at once would overtax the department*.

До детермінологізованих термінів відносимо стилістичні синоніми до унормованих системних одиниць, які утворюються шляхом додавання стилістично забарвленого компонента до терміна-гіпероніма, через що вони метафоризуються; функціонують такі одиниці в публіцистичному і розмовному стилі; в словниках і галузевих глосаріях здебільшого позначаються як *informal*, *colloquial*. Наприклад:

- *sin tax* “a tax imposed on items such as alcohol and tobacco” (стилістичний синонім до *excise* – акциз): *Cleveland has used a sin tax to build stadiums for its professional baseball and football teams*;

- *kiddie tax* AmE “a colloquial term for tax on the unearned income of a child under the age of fourteen”: *The “kiddie tax” is getting easier (and maybe cheaper) under the new tax law*;

- *tax dodge* “an illegal method used to reduce the amount of tax that a person or company has to pay” (стилістичний синонім до *tax evasion* – ухиляння від сплати податків нелегальними методами): *Stakeholder pensions have unintentionally provided the wealthy with a useful tax dodge*;

- *tax take* “the total amount of money that a government collects in tax” (стилістичний синонім до терміна *tax revenues* – *податкові надходження в державний бюджет*): *With a slowing economy there's a lower tax take*;

- *scissors transaction* “in colloquial use, a tax avoidance device whereby a securities trading company buys a controlling interest in another company, releases its assets, and then resells the company at a loss, which is deductible from its own profits” – *оборудка*, “*угода-ножиці*”, засіб ухиляння від податків.

4. Транстермінологізація.

Транстермінологізація є одним з найменш вивчених аспектів динаміки терміносистем зокрема і розвитку семантики слова взагалі. Такі екстралінгвальні чинники як диференціація й інтеграція наук, безперервний розвиток і уточнення знань, переосмислення фактів і процесів крізь призму принципів і методів інших наук і галузей спеціалізованого знання є причиною транстермінологізації – перенесення терміна з однієї галузевої сфери в іншу.

Цей процес розглядають в діахронічному і синхронічному аспектах. У першому випадку йдеться, скоріше, про так звану ретермінологізацію – процес, коли термін переходить в LGP (детермінологізується), а через деякий час під тиском екстралінгвальних чинників повертається у термінологічну систему з новим значенням. Фактично, термін утворюється шляхом семантичної деривації від нового значення загальнолітературного слова [Фомина 2006: 126-132]. Реконструювати цей шлях буває доволі складно.

Власне транстермінологізація вивчається у синхронії, причому дослідники відмічають, що перенесення терміна з однієї термінології в іншу супроводжується повним або частковим його переосмисленням та перетворенням у міжгалузевий омонім [Кияк 2008: 79]. (У деяких роботах саме цей вид семантичної міграції називається ретермінологізацією [див., напр., Куц 2010]). Тут теж важко простежити, чи термін мігрував безпосередньо із галузі в галузь, чи пройшов етап певної детермінологізації у LGP, зокрема й через те, що неможливо встановити чітких меж різноманітних LSP і відповідних терміносистем. Критерієм транстермінологізованого терміна є чітка асоціація із неспорідненою галуззю з одномоментною фіксацією модифікацій змісту одиниці в тій галузі, куди його запозичено.

Механізмом такого семантичного розвитку здебільшого є метафора, як у наступних прикладах, де зафіксовано міграцію термінів із технічних галузей:

- *golden parachute* “A golden parachute consists of substantial benefits given to top executives if the company is taken over by another firm and the executives are terminated as a result of the merger or takeover”;

- *silver parachute* “A silver parachute is a clause in a hiring contract that outlines special compensation arrangements paid to certain employees when they leave a company or their position has been made redundant, especially following a merger, acquisition or other change in corporate control”;

- *engines of production* “means of production”.

5. Висновки.

Проведений аналіз показав, що процеси семантичної міграції вузькофахових англomовних термінів оподаткування – термінологізація, детермінологізація, транстермінологізація – є доволі активними, що свідчить про динамічний характер цієї вузькофахової галузі. Завдяки механізмам семантичної деривації термінів – звуженню / конкретизації значення, метафоризації, метонімізації – здійснюється поповнення термінологічних одиниць галузі та розвиток не лише загальномовної, але і вузькогалузевої полісемії, яка відбиває природний розвиток терміносистеми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Авербух К.Я. Терминологическая вариативность: Теоретический и прикладной аспекты / К.Я. Авербух // Вопросы языкознания. – 1986. – № 6. – С. 38-49.

Авербух К.Я. Дифференциация средств специальной номинации и дифференцированный подход к их описанию в словарях / К.Я. Авербух // Слово и словарь. Vocabulum et vocabularium : сб. науч. трудов по лексикографии. Вып. 12 / под ред. В.В. Дубичинского и Т. Ройтера – Харьков : Издавництво Підручник НТУ “ХП”, 2011. – С. 150-154.

Багиян А.Ю. Детерминация английской технической терминологии в научно-популярном дискурсе : дис. ... канд.

- филол. наук: 10.02.04 / Александр Юрьевич Багиян. – Пятигорск, 2014. – 173 с.
- Володина М.Н.* Информационная природа термина / М.Н. Володина // Филологические науки. – 1996. – № 1. – С. 90-94.
- Вус М.І.* Транстермінологізація як чинник динаміки біологічної терміносистеми / М. І. Вус // Лінгвістичні дослідження. – 2016. – Вип. 41. – С. 155-160. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_lingv_2016_41_24.
- Даниленко Л.В.* Когнитивные аспекты языковой картины мира в сравнении с научной / Л.В. Даниленко // Когнитивные аспекты языкового значения. – Иркутск : ИГЛУ, 1997. – С. 28-39.
- Кияк Т.Р.* Семантичні аспекти нормалізації термінологічних одиниць / Т.Р. Кияк // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2008. – № 38. – С. 77-80.
- Краснопольська Н.Л.* Термінологізація та детермінологізація в українській терміносистемі менеджменту / Н.Л. Краснопольська // Записки з українського мовознавства. – 2016. – №3. – Режим доступу: <http://zum.onu.edu.ua/index.php/main/article/view/30>
- Куш Е.О.* Семантичні аспекти міграції та способи перекладу англійської термінологічної лексики / Е.О. Куш // Вісник Запорізького національного університету. – 2010. – № 1. – Сер. : Філологічні науки. – С. 215–221.
- Ляхова О.В.* Детермінологізація й розширення значення слова в лексичній системі сучасної української мови / О.В. Ляхова // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. – 2011. – № 963. Сер.: Філологія. – Вип. 62. – Режим доступу: <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/4431>
- Маслова В.А.* Языковая картина мира и эмпирическое обыденное сознание / В.А. Маслова // Лингвокультурология. – Москва : Изд. центр “Академия”, 2001. – С. 64-73.
- Ткачева Л.Б.* Основные закономерности английской терминологии / Л.Б. Ткачева. – Томск : Изд-во Томского ун-та, 1987. – 199 с.
- Фомина И.Н.* Семантическая деривация в формировании английской политической терминологии: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Инна Николаевна Фомина. – Москва, 2014. – 190 с.
- Lakoff G.* Women, Fire and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind / G. Lakoff. – Chicago, 1987. – 614 p.

Наукове видання

СЕМАНТИЧНА ДЕРИВАЦІЯ ЛЕКСИКИ
В ТИПОЛОГІЧНОМУ ВИСВІТЛЕННІ

Колективна монографія

Історія та сьогодення філологічної науки

Том 1

Academic Edition

LEXICAL SEMANTIC DERIVATION
IN TYPOLOGICAL PERSPECTIVE

Collective work

History and Contemporaneity of Philological Science

Volume 1

Формат 60x84¹/₁₆.

Папір офсетний. Друк ризографічний.

Гарнітура Century Schoolbook.

Ум. др. арк. 11,2. Наклад 100.

Редакційно-видавничий відділ

Рівненського державного гуманітарного університету

м. Рівне, 33000, вул. Ст. Бандери, 12

тел.: (0362) 26-48-83

Друк: "ПараГраф+"

м. Рівне, 33000, вул. Гетьмана Мазепи, 6/8

тел.: (0362) 26-49-27